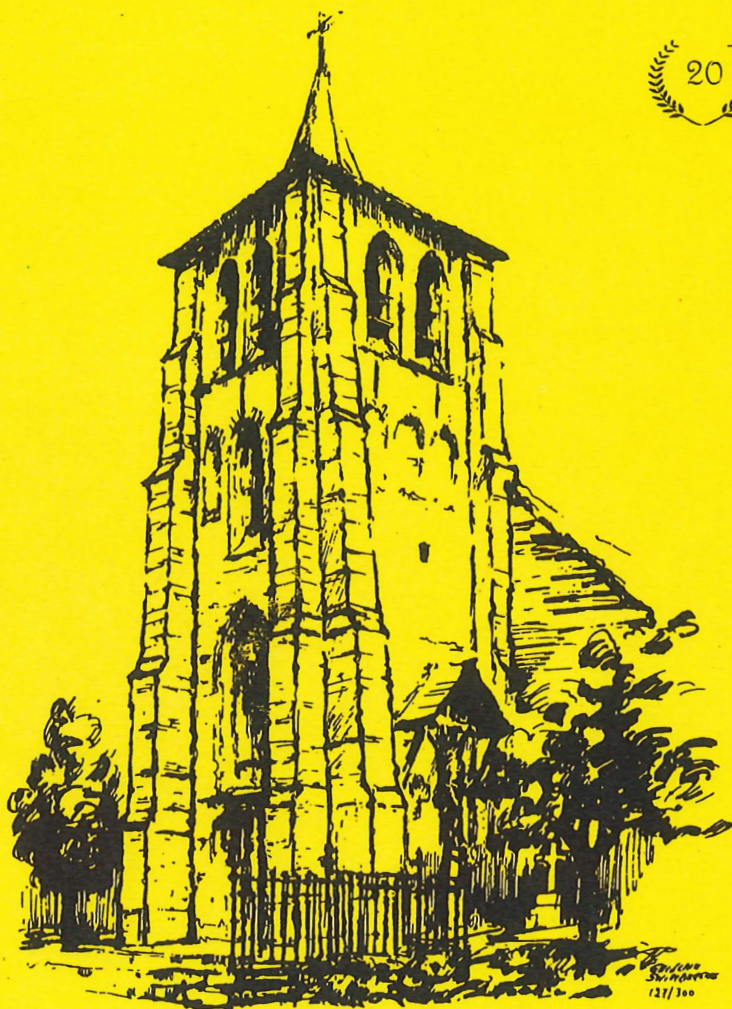

ZILLEGHEM

20

Verantw. Uitgever: B. Denys, Klapprozenlaan 13, 8210 Loppem-Zedelgem

Maart 1999 - 20ste JAARGANG - Nr 1

ZILLEGHEM

HANDELINGEN VAN DE KRING
VOOR HEEMKUNDE EN GESCHIEDENIS
"PASTOOR RONSE"

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

INHOUD

Denys Bertrand	Guido Gezelle en zijn Loppense relaties: B. Savina van Caloen-de Gourcy	4
Deceuninck Victor	De overlijdensregisters 1803-1900 van de parochie Zedelgem	24
Decock Roland	Vuurlepels en blaaspijpen	39

Maart 1999 - 20ste JAARGANG - Nr 1

REDACTIE EN BEHEER

Bertrand Denys
Patrick Arnou
Johan Braet
Géry Cappon
Victor Deceuninck
Filip Demeyer
Jef Depuydt
André Ramon

Klaprozenlaan 13, Loppem
B.J. Lievensstraat 12, Zedelgem
Wantestraat 136, 8310 Assebroek
Patrijzenhoek 9, Zedelgem
Groenestraat 29, Zedelgem
Aartrijksestraat 18, Aartrijke
Eernegemsestraat 6, Aartrijke
Prof. Nelisstraat 20, Aartrijke

Lidmaatschap: 300 F

Rek. 001-0771018-41 of 738-1172056-27
Heemkundige Kring "Pastoor Ronse"
Zedelgem

Studies verschenen in "Zilleghem" of uittreksels daarvan, mogen niet gebruikt noch aangehaald worden zonder te verwijzen naar dit tijdschrift en de auteur.

Volledige artikels of belangrijke delen mogen niet overgenomen worden zonder toelating van de auteur.

Iedere auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikels.

Een lauwerkransje...

De Heemkundige Kring Pastoor Ronse is van het jaar aan z'n twintigste werkjaar toe. Vandaar het lauwerkransje.

1979 en 1999 begrenzen twee decennia die voor de heemkunde in onze gemeente bijzonder vruchtbaar geweest zijn. Een paar jaar na de fusering van onze dorpen zetten enkele liefhebbers van plaatselijke geschiedenis de stap naar de stichting van de Zedelgemse Heemkundige Kring Pastoor Ronse, genoemd naar de enige geschiedschrijver van onze kerngemeente, Frederik Ronse.

E.H. Willy Peirsegaele zaliger, onderpastoor van de Sint-Laurentiusparochie, gaf de aanzet. Hij zocht belangstellenden en geïnteresseerden onder zijn parochianen door het heruitgeven van Ronses onvindbaar geworden "*Geschiedenis van Zedelgem-Veldegem*". De stichting van de kring was maar een kleine stap meer.

Tot de medewerkers van het eerste uur behoorden wijlen E.H. Jules Pollet, Géry Cappon (secretaris), Patrick Arnou (penningmeester) en br. Victor Deceuninck (redactie tijdschrift). Laatstgenoemd driemanschap hoort nog steeds tot de werkende kern van de vereniging, waarvoor alle lof.

Die twintig jaar "pro historia" laten wij vanzelfsprekend niet zo maar aan ons voorbijgaan. Op donderdag 22 april openen wij ons jubileumjaar met een dia-voordracht over onze deelgemeente Veldegem door Bertrand Denys (Groene Meersen).

Uiteraard blijven wij ook dit jaar onze publicatie "Zilleghem" met de grootste zorg en stiptheid samenstellen en verspreiden. Wij wensen jullie, goede trouwe leden, alvast weer veel leesgenot in 1999 en we hopen jullie te mogen ontmoeten op één van onze activiteiten.

Bertrand Denys, voorzitter.

GUIDO GEZELLE EN ZIJN LOPPEMSE RELATIES

Bertrand Denys

(Vervolg van 19de jg. p. 138)

B. SAVINA VAN CALOEN-DE GOURCY SERAINCHAMPS

Eén gravin met Ardeense roots en een Gentse thuishaven.

Savina de Gourcy Serainchamps werd op 17 juli 1825 geboren te Gent als oudste dochter van graaf Felix en Mathilde Dons de Lovendeghem. Zij verloor haar moeder op heel prille leeftijd en het was haar tante Dons, geboren Marnix van Sint-Aldegonde die haar chaperonneerde. In de winter verbleef Savina vaak te Gent, waar zij haar latere echtgenoot Charles van Caloen ontmoette. Op 19 april 1847 trouwden zij in de kapel van het kasteel Mianoye in Assesse. Pater Louis van Caloen S.J., oom van de bruidegom, zegende het huwelijk in. Het koppel nam zijn intrek in een vleugel van het grote huis dat de van Caloens betrokken aan de Brugse Dijver (nrs 10-11). Op 17 oktober 1848 overleed Joseph van Caloen, de vader van Charles. Zijn vrouw, Marie de Potter Droogenwalle, was de zuster van de beruchte revolutionair Louis. Hij was het, nochtans zelf hater van alle adellijke titels, die zijn schoonbroer Joseph baron had willen adelen. Complicaties zorgden er echter voor dat de titel pas in 1857 toegekend kon worden aan de zoon Charles van Caloen.

In 1858 begonnen Charles van Caloen en Savina de Gourcy hun plannen voor de bouw van een neogotisch kasteel uit te voeren, ter vervanging van het neoclassicistische dat de Potters in 1756 op het pastoriegoed hadden laten optrekken.

Het gezin kreeg vijf kinderen: Maria, Savina, Joseph, Albert en Ernest. Savina de Gourcy overleed te Loppem op 7 september 1912¹.

Savina de Gourcy en Guido Gezelle: twee neogotische geesten.

De relatie tussen Savina de Gourcy en de priester-dichter Guido Gezelle concentreerde zich rond drie onderwerpen: de "rijmreken" bij de wandschilderingen van A. Martin in de blauwe salon van het kasteel (1870), het werk van de "Dames zélatrices" die ijverden voor de noordse missies en waarvan Savina de Gourcy voorzitter en Gezelle geestelijk leider was (1869) en ten slotte de teksten voor de Brugse huizen waarin het H. Bloed verborgen zat in de Geuzentijd en tijdens de Franse Revolutie (1892).

Savina de Gourcy en haar salon van hoge geestelijken en artiesten.

Savina de Gourcy was een bijzonder kunstminnende vrouw, bezielde door de katholieke, ultramontaanse gedachte.

Dat bewijzen de inrichting van haar kasteel en de kerk van Loppem², maar ook de briefwisseling die zij voerde met kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders en katholieke kunstenaars van de tweede helft van de negentiende eeuw. Onder de bewaarde correspondentie op het kasteel vonden we brieven van kardinaal Wiseman, kardinaal Mermillod, Mgr. Faict, Mgr. Bernard, Mgr. Meer-schaert, de aartsbisschop van Tours, de bisschop van Namen...

In 1861 bewoonde de familie van Caloen het nieuwe kasteel, want op 12 september tekenden J. B. Malou, bisschop van Brugge en kardinaal Wiseman als eersten het gastenboek. De talrijke huisvrienden van de Dijver te Brugge werden nu in de zomer trouwe gasten te Loppem. Op maandag 11 augustus 1862 schreef de negenjarige Joseph aan zijn moeder over het bezoek aan het kasteel van de (Loppemse?) pastoor en nog vier andere priesters³. In een ongedateerde notitie schrijft Jean van Caloen (1884-1972)

Savina de Gourcy
(Kasteel van Loppem, Thill, Brussel 1982)

over "Mgr. Faict, mijn dooppeter, was een goede vriend van mijn grootvader, die hem gekend had in het college van Roeselare. Voor hij bisschop werd, bewoonde hij het huis waar ik nu woon aan de Dijver 12 en bracht de avond dikwijls samen door met zijn buur-

man en mijn grootvader”⁴ (vertaling van de auteur).

Hierdoor wordt het duidelijk hoe veel vooraanstaande geestelijken en artiesten de weg naar het kasteel van de van Caloens te Loppem al heel gauw kenden. Op basis van het plakboek met brieven⁵ dat mevr. Savina de Gourcy bijhield, moeten volgende personaliteiten tot de vaste vriendenkring van de familie van Caloen behoord hebben: Mgr. Bernard (van de noordse missies), architect Jean Bethune, Félix Bethune, kunstschilder Leopold Blanckaert, edelsmid A. Bourdon, kunstschilder H. Bressers-Blanckaert, Mgr. Bruneel, Mgr. William Clifford (bisschop van Clifton), Gustaaf Daemers (later bisschop; reisgenoot van Joseph van Caloen naar het Heilig Land in 1872), Mgr. Jan Faict (bisschop van Brugge), kanunnik Désiré Heene, Ernest van Huele en zijn schoonzuster Elisa Verhulst (bouwers en weldoeners van het neogotische Vivenkapelle), Mgr. Malou (bisschop van Brugge), George Mann (reisgenoot van Charles van Caloen in Engeland), schilder August Martin (wandschilderingen in de blauwe salon van het kasteel), Mgr. Mermillod (bisschop van Genève), Mgr. Nardi (pauselijk nuntius en vaste klant op het kasteel tijdens de zomermaanden), architect Edward Pugin, Karel Van Robaey, baron John Sutton, kan. Willem Tanghe, Mgr Ullathorne (bisschop van Birmingham), Louis Veuillot, James Weale, Mgr. Wemaer (vicaris van het bisdom Brugge), kardinaal Nicolas Wiseman en vanaf 20 oktober 1864 ook Guido Gezelle.

Niet toevallig was de vriendenkring nogal ultramontaans, neogotisch en Engels getint. De kasteelheer Charles van Caloen was de Engelse “Catholic Revival” op godsdienstig en artistiek gebied immers niet ongenegen!

**De aanstelling van Jan Faict tot bisschop van Brugge
(18 oktober 1864):
start van de relatie Gezelle - familie van Caloen.**

Op 23 maart 1864 overleed bisschop Malou te Brugge. Hij werd opgevolgd door Mgr. Jan Faict, een goede bekende van Charles van Caloen. De dag na de intrede van de nieuwe bisschop in Brugge bood de familie van Caloen op 20 oktober 1864 de pas gewijde en aangestelde bisschop een groot banket aan op het kasteel⁶.

Kardinaal Wiseman, een vriend van Guido Gezelle sinds 1858 en van Charles van Caloen en Savina de Gourcy (talrijke brieven van Wiseman aan mevr. van Caloen in het kasteelarchief bewijzen dit) beschreef op 25 oktober 1864 de blijde intocht van Mgr Faict in Brugge in een brief aan Mrs Bagshawe⁷: "That was the day after the Bishop of Bruges' consecration, when the other Bishops, Belgian and English, walked in full robes through the whole city, following in an open carriage. The streets and windows were densely crowded by people of all ranks and ages." En in een brief aan dr Russell voegde Wiseman er nog aan toe: "In the evening they all met at the English College, where I was lodged."⁸ (Hij bedoelt het Seminarium Anglo-Belgicum; het Engels College was al in 1861 opgedoekt. Daar verbleef hij inderdaad vier dagen.)

De familie van Caloen onderhield goede contacten met de Engelse hogere geestelijkheid, vooral met kardinaal Wiseman.

Gezelles missioneringsdrang naar Engeland valt buiten dit bestek. Mgr. Faict had ze af kunnen remmen. In het Klein Seminarie te Roeselare had Gezelle de Engelse leerlingen van het Sint-Michiels-instituut onder zijn hoede gehad en in 1860 stelde Mgr. Malou hem aan tot verantwoordelijke van het Engels College te Brugge, samen met dr. Algar. Wegens wanorde en tuchtproblemen werd dit project in 1861 al opgedoekt en de dichter kreeg de functie van onder-

rector en leraar aan het Engels Seminarie toegeschoven⁹. De instelling bevond zich op de plaats van het huidige Sint-Leocollege.

Tussen 1860 en 1865 maakte Gezelle verschillende reizen naar Engeland en hij verving er zelfs de chaplain van de hertogen van Norfolk op het kasteel van Arundel¹⁰

Deze "Engelse" Gezelle moet als onderrector van het Engels Seminarie (waar Wiseman verbleef) samen met Wiseman uitgenodigd zijn op het banket dat de van Caloens aanboden aan de nieuwe bisschop van Brugge. Hier moet de start van de relatie tussen Guido Gezelle en de familie van Caloen gesitueerd worden. Laten wij daarbij ook niet vergeten dat Gezelle sinds de zomer van 1864 ook aan politieke journalistiek deed in zijn "'t Jaer 30" (zie het hoofdstuk over Charles van Caloen)¹¹.

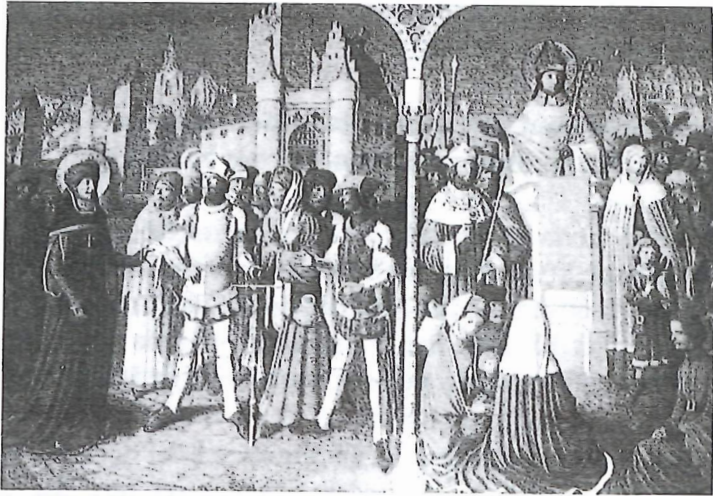
Gezelles "rijmreken" bij de wandschilderingen van August Martin in de blauwe salon van het kasteel.¹²

Al een tijdje moet de kasteelvrouw Savina de Gourcy de Keulse schilder August Martin¹³ verzocht hebben werk uit te voeren in het kasteel. Op 16 november 1867 schreef John Sutton, zijn beschermheer, haar vanuit Kiedrich dat er een geschoten ree op komst was naar Loppem. Hij nodigde de toen veertienjarige Joseph van Caloen (zoon van Charles en Savina de Gourcy) uit voor een wintervakantie in Kiedrich aan de Rijn. In diezelfde brief noteerde hij dat "The altar that Martin is working at is going on very fast, and I hope that it will be finished by the new year, so that he will be able to leave for Bru-ges, in order to begin your work. He is looking forward to this work with great pleasure as it is a kind of work that interests him very much."¹⁴ Met zekerheid weten we dat het bedoelde werk, de wandschilderingen in de blauwe salon, af was in 1870, want toen schreef Guido Gezelle de bijbehorende verzen.

Op het eerste schilderij waarop Sint-Arnoldus van Tiegem voorkomt, onderscheiden we twee delen. In het eerste tafereel zien we hoe Robrecht de Fries (11de eeuw) tegen de wil van het volk een bisschop wil laten benoemen bij de Morinen. Hij neemt zijn tegenstanders gevangen of verbant ze. Paus Gregorius VII poogt de graaf tot betere gevoelens te brengen en stuurt Arnoldus van Tiegem met zijn brief.

In het eerste deel overhandigt Arnoldus de pauselijke brief aan Robrecht de Fries, die zich onderwerpt.

Het tweede onderwerp van het eerste schilderij gaat over de vrede-stocht van Arnoldus door het verscheurde Vlaanderen.

Toen men duizend achtig ende zeven
las ten incarnatioene geschreven
zoo was Sint Arnoud, in dit land,
een vroom bisschop ende sant.
Sint Gregoris, ter zelve tijd,
Zat te Roomen, paus gewijd.
Hij zond Arnoud met brieven, die hij

Robrecht den grave zoude geven vrij.
Arnoud sprak, in 's pausen name:
Zij-dij sterk ende ten krijg bekwame,
God is sterker, die alle lieden
Kwam zijnen peis ende vrede bieden,
Met zijnen bloede gekocht dierbaer.
Vrede zul-dij houden voorwaer,
Om Gods wille, ende zult laten
Groot ende kleen Gods vrede baten.
Hered van Ghistele ging gestoord,
Met Woutere van Oudenburg ende Volkart voort.
Robrecht sprak: dit woord van vrede
Wil ik hooren met ootmoedighede.

Op het tweede wandschilderij zien we de kruisvaarders, onder wie veel Vlamingen, voor de poorten van Jeruzalem.

Twist en tweedracht zijn verleden:
Kerstene lieden hebben vrede.
Edel ende onedel bloed,

In Gods aenschijn even goed,
Trekken in den Oost, te samen,
Daer lag, kerstenhede tot schamen,
't Graf onteerd, daer God inne lag.
Pieter, die dat wist ende zag, -
Een eremijt van vromen leven, -
Kwam daer wete ende ken van geven
Dezen landen. GODEVAERT
Met heer ROBRECHT, t' eender vaert,
Die van Vlanderen was de grave,
Trekken op. Met zijnen stave
Volgt de kerel, volgt de laet;
Elk ten grave CHRISTI gaet
Om der vrijheid wille. Elk wijst
't Zonnelicht den weg, dat rijst;
Ende zij voeren, strijdender handen,
Vrijheid in onvrije landen.

Het derde tafereel beschrijft de overhandiging van de relikwie van het H. Bloed aan Diederik van den Elzas door de patriarch van Jeruzalem, in aanwezigheid van de koning van Palestina. Diederik was één der aanvoorders van de tweede kruistocht, 1147-1149.

DIERYK, zoo men zeyde, van den ELSAS,
Die dezer landen GRAVE was,
Trok ten stryde, ende in menigen slag
Won JERUSALEM den vryen dag.
Wat kon hem baten geld ende landen:
BLOED wilde hij voor bloed ontvangen;
CHRISTI BLOED, dat ons kocht vrij,
Voor den vryen bloede begeerde hij,
Dat gestort was in den Oosten.
Daermede zou hy in Vlanderen troosten
Menige moeder, menig kind,
Menige vrouwe, droefgezind
Om die gingen, ende niet en keerden.
De edele GRAVE kwam vol eeren
BRUGGEWAERD. En de dierbare schat
Rust T'SINTE BASELIS, in der stad.

Op het vierde schilderij treedt de minnezanger Chrétien de Troyes op in Wijnendale voor Filips van den Elzas en zijn vrouw Elisabeth.

Te WYNENDALE, der vrienden stede,
Bloeit de blijdschap en de vrede.
PHILIPS van den ELSAS daer,
Met zijn weerdig wederpaer
Vrouw LISBETTEN van VERMANDOYEN,
Luistert naar CHRISTIAEN van der TROYEN,
Zingende Sint GRAELEN gedichte,
Daer de SARASIJN vooren zwichtte.
Van der DUNEN heer ELIAS
Dan prelaet ende leeraer was.
ROEL van BRUGGE der sterren wegen

Wiste te wijzen met zekerheden.
Ende 't licht uit den oost verscheen
Op onze steden algemeen.
Kleen ende groot in *Christi* name
Wierden het erfdeel Gods bekwame.

Aan weerszijden van de imposante schouw worden de vier kardinale deugden uitgebeeld: Voorzichtigheid, Rechtvaardigheid, Sterkte en Matigheid.

De Voorzichtigheid:

Weest voorzichtig, wijs ende vroede.
Dat u de wijsheid Gods behoede.
Zijt serpente in den raed
Ende duiven in simpeler daed.

De Rechtveerdigheid:

Raer dat is rechtveerdighede
Ende in als gelijke zede:
Met der maten dat gij meet
Wordt u gemeten; dat niet vergeet.

De Sterkte:

Sterk is God alleen. Den vromen
Zal Gods sterkte ter hulpe komen.
Staet, ende viel het al rondom,
Blijft gestadig, ende vrom.

De Matigheid:

Mate komt te aller tijd te staden,
Matig zijt in al uwe paden,
Matig in vreugden, in jolijt,
Matig in winsten ende in strijd.

Op de schouw zelf zie je het uitgebeelde leven van de H. Carolus Borromeus, patroonheilige van de kasteelheer. Achtereenvolgens komt de heilige er voor als kind, kerkvoogd, verzorger van de pestlijders en vereerder van de relikwieën van de H. Savina, patroonheilige van de kasteelvrouw.

Hij doet, na Jesu beeld,
Als kind Gods werk, en speelt
Zóó, dat Gods grooten man
Geen kleinheid duiken kan.

Aartsbisschop, Cardinaal
Maakt hem des Pausen taal:
Hij doet om 's hemels wil
Zijn ootmoed zwijgen stil.

De peste en vreest hij niet
Die hij rondom hem ziet,
Omdat hij draagt en geeft
Hem, door wien alles leeft.

Savina, edelvrouw,
De reliquien getrouw,
Heeft hem vereeren zien
Hare eigen reliquien.

De gemeenschappelijke interesse en zorg van Savina de Gourcy en Guido Gezelle voor de noordse missies.

Gezelles meer dan gewone belangstelling voor de Engelse missionering is ons genoegzaam bekend. Ook aan de noordse missie besteedde hij heel wat aandacht. Enkele oud-leerlingen als Hendrik Blancke en Emil Dekiere waren er actief⁵.

Sinds de vijftiger jaren al bestond er een "Noordpoolwerk". De "procurator van de zendingen van de Noordpool" was Xaverius Ciamberlani, een priester van het bisdom Gent. Waarschijnlijk is kanunnik Wemaer (beschermer van Gezelle) al heel vroeg, "schatbewaarder" van dat Noordpoolwerk geworden, want in 1860 draagt Guido Gezelle zijn "*Noordsch en Vlaamsch Messeboekse*" op aan Wemaer (Het is de vertaling van "*Messeandagt til Betragtning af Jesu Christi Lidelser*", gevolgd door uitleg en woordenlijst).

Volgens Luc Schepens¹⁶ werd Wemaer waarschijnlijk vanaf 1869 bijgestaan door een "Comité des Dames zélatrices de l'oeuvre des Missions du Pôle Nord". In 1870 telde dit comité een twintigtal leden onder voorzitterschap van Savina de Gourcy, bijgestaan door secretaresse M. Dewulf. Op 5 mei 1869 nodigde Mgr. Bernard onderpastoor Guido Gezelle uit om de geestelijke leiding van de missiekring op zich te nemen. Ook Gezelles zuster Florence werd gevraagd om toe te treden. De groep vergaderde bij de Zusters van Liefde aan de Karhuizerinnestraat¹⁷. De bewaarde briefwisseling tussen de missionarissen en Gezelle in de Provinciale Bib. en Cultuurarchief draagt geen data van na 1870.

Gezelles teksten voor de gedenkstenen aan de huizen waar het H. Boed te Brugge ooit verborgen werd¹⁸

De relatie tussen Savina de Gourcy en Guido Gezelle leidde in de zeventiger en tachtiger jaren een sluimerend bestaan. Gezelle woonde en werkte sinds 1872 in Kortrijk¹⁹

Einde 1891 verzocht Savina de Gourcy de dichter om teksten in dichtvorm voor de gedenkstenen aan de huizen waar men in de Geuzentijd en tijdens de Franse Revolutie het H. Bloed te Brugge verborgen had: het huis van de familie de Pélichy (oud Sint-Lode-wijkscollege, vandaag Zilverpand; de tweede dochter van Savina de Gourcy was gehuwd met Alexandre Gillès de Pélichy; hier zat het H. Bloed tijdens de Franse Revolutie), het huis Perez de Malvenda (hoek Wollestraat en Rozenhoedkaai; schuiloord tijdens de Geuzentijd), het huis aan de Nieuwstraat (St.-Godelieveschool; Geuzentijd) en het klooster van de Zusters Theresianen (Schuttersstraat; Franse Revolutie)²⁰.

Op 17 december 1891 schreef Guido Gezelle aan Savina de Gourcy: "Je prendrai les informations nécessaires afin de me mettre en état de vous fournir les inscriptions demandées. Je ne vois pas marqué dans votre lettre, Madame, si vous désirez que les dites inscriptions soient en vers ou en prose. Je crois la prose préférable, mais c'est vous qui déciderez. Bien de bons et très agréables souvenirs se sont réveillés dans moi à la lecture de votre lettre; (...)"²¹ Uit deze brief kunnen we min of meer opmaken dat er sinds enige tijd geen contact meer geweest moet zijn (bien de bons souvenirs se sont réveillés...). Maar nu volgen de brieven elkaar vlug op. Op 20 januari 1892 heeft Gezelle al 4 teksten (in dichtvorm!) klaar: "J'ai l'honneur de vous envoyer par la poste 4 projets d'inscriptions, conformément à ce que vous avez bien voulu m'écrire il y a

quelques semaines.”²²

Op 3 februari 1892 heeft Gezelle het over “de vier rijmreken die gij mij gevraagd hebt en die ik mij verheuge gemaakt te hebben...” Hij vraagt de barones hem de teksten in gedrukte vorm toe te sturen ter correctie, vóór ze aan de steenkapper te bezorgen.²³

Op 7 maart 1892 moest Gezelle een uitnodiging ter tafel bij de van Caloens te Brugge afzeggen, want “Sedert mijn laatste schrijven hebbe ik, de Leije overstekende, misstapt, met een koud voetbad en gestuikte leden te huis gekomen; daarna hebbe ik de influenza gekregen, met eenen geweldigen hoest...”²⁴

De laatste, gekende brief van Gezelle aan Savina de Gourcy dateert van 9 juni 1892. Daarin neemt hij de tekst voor het huis Perez de Malvenda op, met de Franse vertaling erbij²⁵.

De vier teksten voor de gedenkstenen zijn er in elk geval gekomen. We publiceren ze hier zoals ze in het Verzameld Dichtwerk, deel 8, door Jozef Boets gepubliceerd werden.

1. Huis Gillès de Pélichy (nu: Zilverpand)

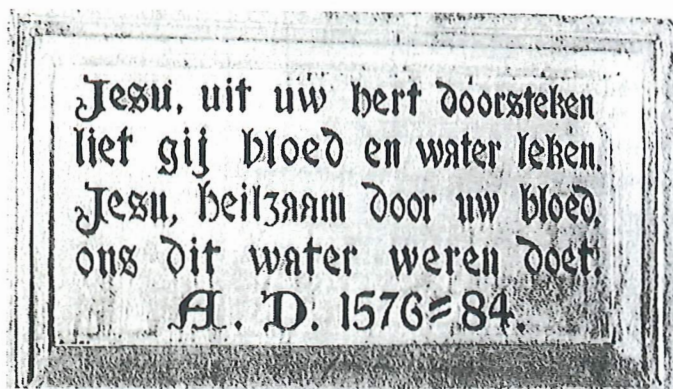
Gods heilig, dierbaar Bloed, alhier eens weggesteken,
belette 's vijands macht dit huis ooit in te breken;
dat Geertruid Pelichy, heure eere en God getrouw,
gemerkt heeft, met het Bloed des Lams, als Godsgebouw.
(vóór 3 februari 1892)

2. Huis Perez de Malvenda (hoek Wollestraat-Rozenhoedkaai)

Zoo Obededom de Arke borg,
zoo Perez de Malvenda's zorg.
bewaarde ons Heeren Bloed alhier
voor haat en tijd en oorlogsvier.
(april 1892)

3. St.-Godelieveschool (Nieuwstraat)²⁶

(vóór 9 juni 1892)

4. Theresianenklooster (Schuttersstraat)

Het heilige, weerde zoete Bloed ons
Heeren Jesu Christi rustte hier,
Anno domini 1797-1812,
onder H. Lodw. Donche, Pr. - L.D.S.

Hiermee eindigt blijkbaar de geschreven communicatie tussen Guido Gezelle en Savina de Gourcy. Geschreven bronnen hieromtrent dragen geen datum, later als juni 1892. Gezelle stierf in 1899, Savina de Gourcy in 1912.

Bertrand Denys

O allerzoetste Moeder Maria, hoe gelukkig is lij die u bemint!
(S. ALPH. LIG.)

† Ter zalige gedachtenis van Mevrouw
Barones Karel van Caloen,
Gravin de Gourcy Serainchaups,

geboren te Gent den 17 Juli 1825, en in den Heer ontslapen
te Lophem den 7 September 1912.

Voorzitster van het Werk der Gedrigte Aanbidding en der
Arme Kerken.

Lid der Derde Orde van St. Franciscus en van de Congregatie
van O. L. Vrouw Onbevleet.

GENE brave huisvrouw, wie vindt haar? Hare waardij
overtref wat uit de verste verte komt.

HET hart van haren man verlaat zich op haar, en 't ont-
breekt hem aan niets... zij gordt hare ledenen met
kracht en sterkt hare armen... zij opent hare hand voor
den behoeftige, en strekt hare handen uit naar den
arme... zielekracht en welvoegelijkheid zijn haar gewaant,
en zij is rustig op de toekomst. Zij opent haren mond voor
wijsheid, en zachtmoedigheid bestuurt hare tong. Zij
geeft nauwkeurig acht op al wat omgaat in haar huis,
en het brood der luiheid eet zij niet. Hare zonen staan op
en loemen haar. (SPREUKEN 31, 11-25.)

HARE kinderen leerde zij van hanne kindsheid af God
vreezen en alle zonden laten. (TOB. 1, 10.)

HARE twee eerstgeborenen, zoon, die nu zending en
Bisschop is, en dochter, gaf zij aan den Heer
(EZECH. 44). Vijf kleinkinderen volgden hen... kleinkin-
deren zijn de kroon der grijsaards; en het sieraad der
kinderen zijn hunne ouders. (SPREUKEN 17, 6.)

DIRTMAND verwonderde zich dat wij onze teedere Moeder
beweenen. (St. AUG.)

MAAR haar heilig leven is onze troost; en met een zoet
betrouwen, hooren wij de H. Kerk zingen: Ten
paradijze geleiden u de Engelen; de Martel'ien ontvan-
gen u bij uwe aankomst, en voeren u de heilige stad
Jerusalem binnen. (ORD. EXOC.)

Akten van Geloof, Hoop en Liefde. (7 j. en 7 quadre nll.)

K. van de Vyvere-Petyt, Brugge.

Noten:

1. Gegevens over de familie van Caloen haalden we uit Jean van Caloen: *Histoire généalogique de la maison de Calonne et van Caloen en Tournaisis et au comté de Flandre*, ed. Tradition & Vie, Bruxelles, MCMLIX (niet in de handel).
2. De briefwisseling Savina de Gourcy - Jean Bethune in het archief van het kasteel van Marke bewijst dit ten overvloede.
3. Briefje (Frans) van Joseph van Caloen aan zijn moeder (11 Aofit 1862), Archief kasteel van Loppem (verder AKL) IB412.

4. Jean van Caloen over J. Faict, op de achterkant van een brief van laatstgenoemde van 1871(?). AKL, IR84bis, Album autographes de la Baronne van Caloen-de Gourcy.
5. A.K.L., Album autographes de la Baronne van Caloen de Gourcy. IR83 bis.
Lettres à la B^{no} van Caloen. IB362.
Plakboek met brieven en enveloppes, gericht aan mevr. van Caloen-de Gourcy. IR84bis.
Livre des hôtes de Lophem. IR52bis.
6. A. Demeulemeester vermeldt dit banket in zijn voortreffelijk artikel over "*Gezelle en Jozef van Caloen*" (Bieckorf 1972, 73ste jaargang 5-6, p. 137) op "...woensdag 19 oktober 1864, 'par un temps magnifique' had de plechtige intrede plaats van de nieuwe bisschop in zijn bisschopsstad. Op dezelfde dag had, op het kasteel te Loppem, een banket plaats waar, naast kardinaal Wiseman, Mgr. William Clifford, Ernest van Huele, Baron Félix-Antoine Bethune en zijn zoon Jean-Baptiste, ook Gezelle, vice rector van het Engels Seminarie te Brugge aanwezig was." Hij baseert zich daarvoor op "een nota van baron Félix-Antoine Bethune, aanwezig." Ook Lori Van Biervliet vermeldt deze datum (19 oktober 1864) in haar artikel "*Mgr. Gérard van Caloen, een vriend van W.H. James Weale*". Waarop zij zich baseert, kan niet uitgemaakt worden. Volgens het gastenboek van het kasteel van Loppem en een briefje van kardinaal Wiseman, had dat banket echter plaats op donderdag 20 oktober. Op zondag 16 okt. schreef hij aan de van Caloens: "Le Cardinal Wiseman accepte avec plaisir l'invitation de M. et Mad. van Caloen de diner chez eux jeudi prochain." AKL, IR84bis. En die donderdag 20 oktober schreef de Engelse kardinaal in het gastenboek: "No path on earth is worthy to be trod save that which smooth or rugged, leads to God. Oct. 20, 1864 N. Card. Wiseman".
7. Wilfrid Ward: *The life and times of cardinal Wiseman*, Longmans, Green and Co, London, 1900, vol II, p. 503-504.
8. Wilfrid Ward: o.c. p. 504.
9. Over het Engels Seminarie te Brugge, zie: Danny Everaert, *Het Engels seminarie*, in: *Sint-Leocollege Brugge 1890-1990*, Die Keure, Brugge, 1990 (p. 209-213).
Luc Schepens, *Het Engels Seminarie te Brugge*, in: *Handelingen van het genootschap Société d'Emulation*, Brugge, 104 (1967)(p.172-197).

- S. Foster, *The Life and Death of a Victorian Seminary: The English College, Bruges*, in: *Recusant History*, 20, 2, October 1990 (p. 272-290).
- A. Viaene, *Gezelle en het Engels College*, in: *Biekorf* 51, 6(1950) (p. 121-133).
10. Voor Gezelles drang naar Engeland zie:
- J. De Mûelenaere: *Canon Benoit en Gezelle*, in: *Gezellekroniek* 2, 1964, (p. 81-98) en in: *Gezellekroniek* 3, 1965 (p. 67-68).
- Idem: *Gezelles drang naar Engeland*, in: *Vlaanderen* 15, 1966 (p. 30-33)
- R. Gaspar: *Guido Gezelle en Engeland*, in: *Roeping* 30, 1954-55 (p. 294-309; 356-367; 544-559).
- C. Gezelle: *Guido Gezelle en zijne Engelschmannekens*, in: *Biekorf*, 34, 1928 (p. 225-231; 272-277; 297-301).
- J.J.M. Westenbroek, *Engeland of Vlaanderen. Mgr. Malou en Gezelles idealen*, in: *Gezellekroniek* 9, 1974 (p. 33-52).
- J. de Mûelenaere, *Rond Gezelles reizen naar Engeland*, in: *Gezeliana*, XI (1981-82) (p. 77-118).
11. Jan Geens, *Guido Gezelle en 't Jaer 30. Een literair-historische en sociologische studie van zijn journalistieke bedrijvigheid in een politiek weekblad*. Leuven, 1983 (doctoraal proefschrift).
12. L.Gh., *Ongeboekte rijmreken van Guido Gezelle*, in: *Biekorf*, 12, 9, 1901.
13. R. Duyck, *August Martin het kasteel van Loppem*, in *Gidsenkroniek*, 1986.
- Wilma Scholl, *Bei uns in Kiedrich / Kiedrich in Brugge*, in: *Kontaktblad Gidsenbond Brugge en West-Vlaanderen*, 19, nr. 9, nov. 1998 (p. 129-161).
- In de kasteelkroniek schrijft wijlen baron Ludovic van Caloen over het procédé van de wandschilderingen en de schilder Martin zelf.
- “De fresco’s zijn volgens een oud middeleeuws procédé uitgevoerd, met kleuren op basis van lavendelolie gemaakt. Naarmate het werk vorderde, moest de muur met een kleine lamp verwarmd worden.” -
- “... de schilder rustte en las het werk van mevr. de Ségur. Het schijnt dat hij dan lachte als een gek en dat zijn homerische lach door heel het kasteel weerklonk”. (vrij vertaald uit het Frans).
- Op 25 november 1865 schreef A. Martin uit Fribourg aan Savina de Gourcy: “*Quelquefois pendant mon voyage j’ai réfléchi sur la déco-*

- ration de Votre Salon..." A.K.L. IR83bis.
14. Brief (Engels) van John Sutton aan Savina de Gourcy, Kiedrich Nov.^s, 16th 1867. AKL, IB412.
  15. Els Depuydt, *Gezelles correspondentie uit de Noordpoolmissie aanwezig in het Provinciaal Cultuurarchief te Brugge*, in: *Gezelli-ana, Kroniek van de Gezellestudie*, 1996, 2 (p. 1-64).
  16. Luc Schepens, *Guido Gezelle ijveraar voor de missies*, in: *Album Antoon Viaene*, Westvlaams Verbond van Kringen voor Heemkunde, Brugge, 1970, (p. 285-295).
  17. * Brieven van Mgr. Bernard aan Guido Gezelle (5-5-1869, 6-11-1870, 1-12-1870 en 3-12-1870) P.B.C. 2AB (nrs 18, 19, 20, 21).
* Brieven van M. De Wulf aan Guido Gezelle (6-4-1870 en 6-12-1870) P.B.C. 2AB (nr 22).
  18. Carlos Vlaemynck, *Hoe in troebele tijden de relikwie van het Heilig Bloed te Brugge verborgen werd*, N.V. Zilverpand, Brugge, MCMLXXXIV.
  19. André Demeulemeester, *De vlucht van Gezelle naar Kortrijk*, in: *Biekorf*, 71, 1970 (p. 34-36).
  20. Brief (Frans) van Savina de Gourcy (B^{no} van Caloen, C^{no} de Gourcy) aan Guido Gezelle, 14 Xbre 1891, SBB-Gezellearchief.
  21. Brief (Frans) van Guido Gezelle aan Savina de Gourcy, 17 Déc. 1891. Gepubliceerd in: *Jubileumuitgave van Guido Gezelles volledige werken, Brieven van, aan en over Gezelle II*, Standaard-Boekhandel, 1939. Autograaf in A.K.L. IB415.
  22. Brief (Frans) van Guido Gezelle aan Savina de Gourcy, 20 Janvier 1892. Zie noot 21.
  23. Brief (Nederlands) van Guido Gezelle aan Savina de Gourcy, den 3^m in Lichtmesse 1892. Zie noot 21.
  24. Brief (Nederlands) van Guido Gezelle aan Savina de Gourcy, den 7 Maarte 1892. Zie noot 21.
  25. Brief (Nederlands) van Guido Gezelle aan Savina de Gourcy, 9 Junij 1892. Zie noot 21.
  26. Op de steen werd het foute "weren" gebeiteld i.p.v. "wezen".

DE OVERLIJDENSREGISTERS 1803-1900 van de parochie Zedelgem

Br. Victor Deceuninck

Voor me liggen vier registers, folio formaat, samen 17 cm dik, bevattende de overlijdensakten vanaf 1803 tot eind 1900 van de toenmalige parochie St.-Laurentius. Naast de huidige parochie St.-Laurentius omvatte deze in de vorige eeuw nog het grootste deel van de parochie Maria-Veldegem, die pas op 19 december 1896¹ opgericht werd, en de parochie St.-Elooi, gesticht in 1938². De grenzen van de parochie St.-Laurentius kwamen toen overeen met die van de gemeente Zedelgem in de 19de eeuw.

Een van de taken van de pastoor bestond er toen in van alle dopen, huwelijken en overlijdens bij te houden. Meestal gebeurde dit in afzonderlijke registers. Wat het doopregister betreft, was het de taak van de degene die het doopsel toediende, het huwelijks- en het overlijdensregister nam de pastoor voor zijn rekening.

De overlijdensakte, met de hand geschreven, werd in het Latijn opgesteld in vaste bewoordingen, enkele varianten niet te na gesproken. Ze bevat volgende gegevens: dag van overlijden, naam van de overledene, naam van de vader en de moeder, de echtgeno(o)t(e), eventueel 2de, 3de, zelfs 4de echtgeno(o)t(e) naargelang het geval, de leeftijd van de overledene en zijn/haar geboorteplaats. Sommige pastoors vermelden ook de dag van de begrafenis, de plaats op het kerkhof, zelfs - maar dan in de marge -

de "dienst" van de uitvaartplechtigheid.

Een van de oudste akten geven we als voorbeeld:

Trigesima nivose an. II reip. gall. (vigesima januarii an. Dom. 1803) medio hora secundae nocturnae hic obiit et secunda pluviose (vigesima secunda januarii) sepultus est in coemiterio versus septemtrimonem Judocus Van Daele fs Michaëlis et Petronilla Verplancke maritus Victoria Van Maele, ex hac, aet. 66 annorum.

quod attestor J. Van Bossele, vice past. in Zedelghem.

Op de 30ste nivose van het jaar II van de Franse republiek (20 januari 1803) midden het tweede uur van de nacht overleed hier en de 2de pluviose (22 januari) is begraven in het noorden van het kerkhof Judocus Van Daele, zoon van Michaël en Petronilla Verplancke, echtgenoot van Victoria Van Maele, van hier, leeftijd 66 jaar.

wat ik bevestig, J. Van Bossele, onderpastoor in Zedelgem.

De eerste akte van pastoor Dumon, de eerste pastoor na de "Beloken tijd", tot pastoor van Zedelgem benoemd op 31 januari 1803:

Vigesima septima pluviose anni II reip. gall. 16a februarii 1803 hora decima matutina obiit et 29a (18a februarii ejusdem) sepulta est in coemiterio versus meridiem Cornelia Knockaert, nata in Aertrycke, vidua Petri Craeye, aetatis 55 annorum officio trium lectionum.

Op de 27ste pluviose van het jaar II van de Franse republiek, 16de februari 1803 om 10 uur in de morgen overleed en de 29ste (18de februari van dezelfde maand) is begraven in het zuiden van het kerkhof Cornelia Knockaert, geboren in Aartrijke, weduwe van Petrus Craeye, in de leeftijd van 55 jaar. Officie met drie lessen.

Beide voorbeelden zijn opgesteld toen de republikeinse kalender nog in voege was, hoewel die in onze streken niet aanvaard werd

door de bevolking. Vandaar de dubbele vermelding van de datum. Opmerkelijk dat in de overlijdensakte bij benadering de plaats van het graf wordt vermeld. Vermoedelijk een overblijfsel van vòòr de Franse Revolutie, toen het nog de gewoonte was bepaalde notabelen van de parochie in de kerk te begraven. Toen werd in de overlijdensakte uitdrukkelijk vermeld of de aflijvige in de kerk of op het kerkhof begraven werd. Vandaar de grafzerken in de bevoering van oude kerken. Ook in de oude Zedelgemse kerk (van vòòr 1847) waren zulke grafstenen te vinden maar die zijn bij het bouwen van de nieuwe kerk verdwenen. Eén zerk vinden we nog onder de toren, dat van Philips Haghebaert en zoon Philips jr.³, beiden koster in de 17de eeuw. De rand van de zerk is nog te zien, bij het binnenkomen, links in het portaal van de kerk.

Aan de hand van de overlijdensregisters kunnen we gemakkelijk de lijst opstellen van de pastoors die in Zedelgem van 1803 tot 1900 in dienst waren:

Pastoor	van/tot	Aantal overlijdensakten
Philippus Dumon	1803-1811	440
Joannes Chaves-d' Aguillar	1811-1816	214
Bonifacius De Neve	1816-1844	1322
Bernardus Dumortier	1844-1856	1060
Joannes Vuylsteke	1856-1878	1932
Augustijn Werbrouck	1878-1891	1104
Jules Van Wtberghe	1891-1900	544
Louis Degrendel	1900-(1910)	32+... ⁴

Voegen wij de akten erbij die "plaatsvervangers" in de registers noteerden, ten gevolge van ziekte van de pastoor of ontslag, dus de tijd dat de parochie "vacant" was, dan komen we aan het respectabele aantal van 7.241 overledenen of gemiddeld 73 per jaar.

G.A. Geneve pastoor
Zedelghem

E.P. Nieman vector in
Zedelghem

J.B. Chados: Duguillon vector
in Zedelghem

A. Wilbrunn vector

~~Y.F. Duylsche Past~~

~~M. M... pastoor~~

J. Van Wberghe Ouster

J. Deynse

Handtekening van de Zedelgense pastoors van de 19de eeuw

Dit gemiddelde moet echter met een korreltje zout genomen worden, aangezien de bevolking op het einde van de eeuw meer dan verdubbeld was in vergelijking met 1803. Volgens pastoor Ronse bedroeg de bevolking⁵:

JAAR	BEVOLKING	JAAR	BEVOLKING
1803	1959	1834	3004
1805	1945	1845	3376
1810	2347	1874	4173
1824	2782	1890	4435
1830	2851	1900	4870

In de volgende tabellen geven we het aantal sterfgevallen per jaar. Het getal in de eerste kolom staat voor het aantal overleden kinderen in de leeftijd van 0 t/m 10 jaar; de tweede kolom bevat het aantal overledenen ouder dan 10 jaar en de derde kolom het jaartotaal.

	<11 j.	>10 j.	Tot.		<11 j.	>10 j.	Tot.
1803	14	33	47	1838	24	34	58
1804	25	38	63	1839	45	29	74
1805	22	22	44	1840	21	32	53
1806	27	23	50	1841	31	29	60
1807	27	20	47	1842	29	46	75
1808	21	37	58	1843	32	38	70
1809	32	41	73	1844	19	45	64
1810	21	22	43	1845	32	54	86
1811	15	27	42	1846	32	74	106
1812	25	22	47	1847	55	77	132
1813	20	25	45	1848	30	68	98
1814	19	18	37	1849	37	45	82
1815	30	21	51	1850	44	44	88
1816	22	22	44	1851	29	44	73
1817	25	22	47	1852	39	36	75
1818	14	24	38	1853	45	62	107
1819	22	17	39	1854	51	53	104
1820	12	18	30	1855	45	58	103
1821	26	26	52	1856	35	43	78
1822	30	37	67	1857	51	34	85
1823	29	32	61	1858	46	45	91
1824	35	40	75	1859	45	44	89
1825	27	28	55	1860	37	40	77
1826	29	43	72	1861	32	43	75
1827	34	42	76	1862	49	31	80
1828	61	31	92	1863	51	39	90
1829	32	41	73	1864	57	39	96
1830	27	30	57	1865	77	35	112
1831	35	34	69	1866	53	43	96
1832	30	40	70	1867	44	44	88
1833	38	29	67	1868	62	27	89
1834	35	28	63	1869	45	35	80
1835	36	36	72	1870	41	37	78
1836	30	30	60	1871	60	43	103
1837	30	31	61	1872	89	47	136

	< 11 j.	>10 j.	Tot.		<11 j.	>10 j.	Tot.
1873	39	34	73	1887	41	49	90
1874	38	37	75	1888	52	38	90
1875	51	44	95	1889	41	54	95
1876	33	40	73	1890	59	48	107
1877	38	35	73	1891	50	49	99
1878	25	41	66	1892	37	48	85
1879	41	45	86	1893	48	51	99
1880	26	41	67	1894	31	38	69
1881	33	42	75	1895	40	33	73
1882	22	48	70	1896	37	43	80
1883	41	41	82	1897	19	25	44
1884	52	36	88	1898	31	32	63
1885	41	40	81	1899	28	22	50
1886	40	52	92	1900	24	23	47

Daar we het register van de jaren 1827-1831 niet in het kerkarchief konden vinden, hebben we volledigheidshalve deze cijfers ontleend aan de bevolkingsregisters van het gemeentearchief (cursief aangeduid in de tabel).

Voor de jaren dat we de totale bevolking van Zedelgem kennen, kunnen we nu ook berekenen hoeveel het aantal overlijdens per duizend inwoners bedraagt. Zo kunnen we beter vergelijken:

Jaar	aantal inwoners	aant. overledenen	%
1803	1959	47	23,99
1805	1945	44	22,26
1810	2347	43	18,32
1824	2782	75	26,95
1830	2851	57	19,99
1834	3004	63	20,97
1845	3376	86	25,47
1874	4173	75	17,97
1890	4435	107	24,12
1998	21.927	152	6,93

Wanneer we bovenstaande tabellen van dichtbij bekijken kunnen we voor enkele opmerkelijke getallen op zoek gaan naar een verklaring.

Opvallend is zeker wanneer het aantal overledenen in één jaar hoger komt te liggen dan 100. Zulke jaren zijn zeker "crisisjaren" te heten en het hoge cijfer moet te wijten zijn aan bijzondere omstandigheden of gebeurtenissen.

Een eerste keer komt dat voor in de jaren 1846-1847. Deze tijd valt samen met de hongersjaren ten gevolge van de beruchte "aardappelplaag" die toen in onze streek heerste. Heel wat gezinnen hadden werkelijk niet de middelen om zichzelf en hun talrijke kroost van de noodzakelijke levensmiddelen te voorzien. Voegen we daarbij nog het gebrek aan werkgelegenheid. Pastoor Ronse schrijft: *"In 1846 heeft de Gemeente f. 4122.89 bij te leggen om het tekort van den Disch⁶ te dekken, en in 1848 staat die f. 3154.85 aan de bakkers schuldig, terwijl er, zooals in al deze jaren van ellende, menige behoeftigen onderstand in het Bedelaarswerkhuis zoeken. En had men in 1844 vijf en zestig sterfgevallen te boeken, in 1845 zijn er 85, in 1846 telt men er 105 en in 1847 klimt het getal tot 133 op een bevolking van 3400 zielen."*⁷ Dankzij die laatste vermelding kunnen we het sterftecijfer berekenen: 38,82 %, een cijfer dat hoger ligt dan dat in het armste land van Afrika in de huidige tijd.

Ook in de jaren 1853 t/m 1855 wordt de 100 overledenen overschreden. Ook hier weet Ronse ons in te lichten betreffende de oorzaak: Zedelgem (en wellicht ook de omliggende gemeenten) werd getroffen door een pokkenepidemie⁸. Ook daartegen had men toen nog geen afdoende remedie, met het catastrofale gevolg.

Dat men in de vorige eeuw zogoed als machteloos stond tegenover besmettelijke ziekten, blijkt uit de aantekening van pastoor A. Werbrouck in 1879, als hij in zeven overlijdensakten in een tijdspanne van nagenoeg een maand noteert: *"Obiit et eadem die*

vespere, utpote ex morbo contagioso defuncta sepulta est...": iemand die stierf aan cholera, difterie, pokken of dergelijke, werd nog dezelfde dag begraven omwille van het besmettingsgevaar.

Hier betreft het:

Verplancke Maria, 3 ½ jaar,	overleden op 29.04.1879
Decloedt Florentia, 3 ½ jaar,	overleden op 29.04.1879
Ketels Romania, 15 dagen,	overleden op 01.05.1879
Hoste Emma, 14 jaar,	overleden op 05.05.1879
Balliu Eugenia, 13 jaar,	overleden op 10.05.1879
Dierendonck Romania, 1 jaar,	overleden op 30.05.1879
Roose Maria, 19 jaar,	overleden op 04.06.1879

Of het overlijden van dokter Polydorus Vandercruysse, 35 jaar, op 24 september van hetzelfde jaar met de vorigen in verband te brengen is, weten we niet, maar het is toch treffend, temeer dat pastoor Werbrouck bij geen enkele overledene het beroep vermeldt, behalve in het geval van de dokter.

Een opvallende daling van de sterfgevallen treffen we aan vanaf 1897, het jaar van de oprichting van de parochie Maria-Veldegem.

Zeker komt men bij het naslaan van deze registers onder de indruk van de grote kindersterfte in de vorige eeuw.

Wellicht kunnen we aannemen dat in die tijd de levensvatbaarheid van kinderen enigszins stabiel was eens ze 10 jaar geworden waren. Vandaar de opsplitsing van de overledenen in jonger dan 11 en ouder dan 10 jaar. Dat er echter ook nog jeugdigen vroegtijdig overleden, is een feit. Maar de splitsing op 10 jaar doorvoeren brengt de "kindersterfte" nog duidelijker naar voor.

Van de 98 jaren die in de tabel zijn opgenomen, is gedurende 44 jaar de kindersterfte (jonger dan 11 jaar) groter of gelijk aan het aantal gestorvenen boven de 10 jaar. In de jaren 1862 tot 1875

zelfs alle jaren! In die periode werden 2.108 kinderen geboren waarvan er 757 de 11 jaar niet haalden. Dat is bijna 1 op 3!

Wanneer we voor die periode de overlijdensakten verder opsplitsen volgens de leeftijd van de overledene bekomen we:

1862 - 1875			
< 11 jaar		> 10 jaar	
- Doodgeboren kinderen	77	- 11 tot 20 jaar	71
- Jonger dan 1 maand	113	- 21 tot 40 jaar	94
- 1 maand tot 1 jaar	216	- 41 tot 60 jaar	118
- 1 tot 10 jaar	351	- 61 jaar en ouder	255
TOTAAL:	757	TOTAAL:	536

Een tabel die de levensverwachting in die jaren duidelijk naar voor brengt.

Oorzaken van die grote kindersterfte in de vorige eeuw opsommen heeft weinig zin. Maar toch vermelden we de armoede in het algemeen, de geneeskunde die nog in de kinderschoenen stond, het gebrek aan efficiënte geneesmiddelen, de vele volkse therapieën die op geen enkele grond gebaseerd waren, het gebrek aan hygiëne en hierbij aansluitend: het gebrek aan drinkbaar water.

En dan maar hopen dat je bij de oudjes geraakt!

Die oudjes in de vorige eeuw, hoe oud werden die wel?

In gans de vorige eeuw treffen we er 35 aan die de klip van 90 jaar bereikten. Voor die tijd zal dat wel zéér oud geweest zijn. Vooral te bedenken dat het over mensen gaat die zeker nooit een hospitaal zoals wij dat nu kennen gezien hebben, laat staan er een behandeling hebben doorgemaakt. Het was immers de tijd van vòòr de operatietechnieken - zelfs de kleinste voor bv. een appendicitis - en van vòòr de antibiotica. De namen van de toppers van die

negentigers willen we u niet onthouden.

Op 26 februari 1894 overleed Joannes Vermeersch, weduwnaar van Catharina Verhouve, op 94-jarige leeftijd. Op 24 oktober 1895 overleed Ludovicus Dhondt, gehuwd met Isabella Vlieghe, eveneens 94 jaar. Beiden waren Zedelgemnaren van geboorte.

Petrus Strubbe, geboren in Snellegem en gehuwd met Victoria Verplancke, mocht het nog langer trekken en stierf op de 3de januari 1898. Aangezien in de overlijdensakte niet vermeld staat dat hij weduwnaar was, mogen we veronderstellen dat zijn vrouw toen nog leefde. Maar haar leeftijd wordt er, zoals het past, niet vermeld. Hij werd 95.

De absolute topper van de 19de eeuw is wel Jacobus Janssens, jonkman(!), geboren in Ruddervoorde en gestorven op 30 augustus 1853 in de gezegende leeftijd van 97 jaar.

Wanneer je de overlijdensregisters grondiger bestudeert, kom je wel onder de indruk van het leed dat sommige families trof en stel je je de vraag: hoe konden die mensen zoveel tegenslagen te boven komen? Sommige families werden te dikwijls met de dood geconfronteerd. Nemen we bv. de familie Ludovicus Verplancke - Joanna Rogiers. In zes jaar tijd gingen ze viermaal een van hun zes kinderen begraven: Josephus (7 jaar), David (6 jaar), Eduardus (1 jaar) en Virginia (5 jaar), de laatste drie in veertien dagen tijd.

Het echtpaar Denys Carolus - Vanhove Joanna, dat zijn vierde kind Francisca liet dopen, moest na een jaar de peuter ten grave dragen. Het volgende jaar beviel Joanna opnieuw van een meisje, dat ook de naam Francisca kreeg, maar helaas ook het volgende jaar stierf. Wanneer ze opnieuw van een Francisca beviel, leefde het kind slechts 21 dagen... In nog geen drie jaar drie Francisca's! Het volgende kind was een Jozef...

Al even triest verging het het gezin Henricus Moeyaert - Sophia Vandaele. Op 13 oktober 1865 stierf Carolus, hun jongste,

nauwelijks 6 maanden oud; Jozef, 5 jaar en de tweede jongste, stierf op 14 november, Leonia, de oudste - 11 jaar - en Frederik, 8 jaar, verloren ze resp. op 5 januari en 9 mei 1866: vier kinderen begraven uit één en hetzelfde gezin in een periode van oktober tot mei.

Een van de meest aangrijpende gevallen is wel dat van het echtpaar Carolus Ramon - Eugenia Vantieghem. Van 1842 tot 1859 kregen zij 12 kinderen, maar moesten er in dezelfde periode 10 van begraven. Ter staving geven we de naam van de kinderen met geboorte- en overlijdensdatum:

- Ludovicus	° 04.03.1842	† 04.09.1842	6 m.
- Francisca	° 23.08.1843	† 31.03.1845	8 m.
- Francisca	° 29.07.1845	† 05.06.1847	2 j.
- Antonius	° 13.11.1846	† 23.02.1847	3 m.
- Anna Theresia	° 14.05.1848	† 26.09.1849	1 j.
- Emiliana	° 03.06.1849	† 28.09.1849	4 m.
- Hortensia	° 08.11.1850		
- Rosalia	° 20.09.1852		
- doodgeboren	° & † 28.08.1853		
- Bruno	° 08.10.1856	† 26.09.1857	1 j.
- Augustus	° 26.02.1858	† 10.03.1858	12 d.
- Ludovicus	° 20.09.1859		

Hoelang de drie overlevende kinderen geleefd hebben, hebben we niet kunnen nagaan. Ofwel zijn ze uitgeweken naar een andere gemeente (dan wordt hun overlijden niet vermeld in de registers van Zedelgem), ofwel hebben ze geleefd tot na 1900 (eveneens niet na te gaan, aangezien ons bestand slechts reikt tot eind 1900).

Hoe dikwijls we geconfronteerd werden met een overlijdensakte van een pasgeborene en die van de moeder - soms met een verschil van enkele dagen -, is moeilijk te tellen. Het was zeker geen uitzondering dat de moeder stierf bij of kort na de bevalling. Dat de

moeder na enkele maanden haar “kerkgang” deed, was niet alleen een opdracht van het kind aan O.-L.-Vrouw, maar tevens en vooral een uiting van dankbaarheid voor het gunstig verloop van de bevalling.

Op gebied van familiekuude zijn we niet bevoegd. Toch willen we diegenen die hun stamboom willen opmaken en gaan grasduinen in dergelijke registers even waarschuwen voor de vele varianten in de schrijfwijze van namen van eenzelfde persoon of familie die we tegenkwamen. De vorige eeuw was nog de tijd dat heel wat mensen ongeletterd waren of nauwelijks hun naam konden schrijven. De pastoor die de akten neerschreef in het overlijdensregister was dan ook aangewezen op wat de aangevers van het overlijden zegden of wat hij wist en dat kwam uit de volksmond. We vermoeden dat zo heel wat afgekorte namen of bijnamen in het register werden opgeschreven. Wat te denken van namen als “Berghe”, “Damme”, “Broucke”, “Bussche”? Zouden we de link niet mogen leggen resp. naar “Vande(n)berghe”, “Vandamme”, “Vande(n)broucke”, “Vande(n)-bussche”... al of niet aaneengeschreven, al of niet voorzien van de nodige hoofdletters? Een en ander hebben we kunnen vaststellen in de overlijdensakten. Zo bleek dat “Steen” elders “Vandersteene” werd; “Dierendonck” werd “Vandierendonck”; “Steenkiste” werd “Vansteenkiste”; “Lodders” werd “Deloddere”; “Almisch” werd “Allemeersch”. Sommige namen maakten een ware evolutie door bv.: Taferne - Taffeiren - Taveirne; of nog: Haneca - Anica - Aneca.

We vermoeden ook dat hier meer dan één “bijnaam” vereeuwigd werd. Of niet? Wat te denken over namen als “Detrulle”, “Felle”, “Torre”, “Muule”, “Teete”, “Dommeccent”? “Muule” wordt wellicht nu “Muyl(I)e” gespeld en “Teete” is waarschijnlijk een volkse afkorting van “Teetaert”, een naam die veel voorkwam in het Zedelgense. “Brinck” komt ook voor, maar later wordt het

“Brinckman”.

We mogen echter die vervormingen van namen niet alleen op de schouders van de toenmalige pastoors laden. Ook in de registers van de burgerlijke stand van toen komen zulke vergissingen voor. Die maken het opmaken van stambomen en kwartierstaten alleen wat meer tijdrovend maar ook wel boeiender.

Op het overlijden volgt de begrafenis. Voor dit laatste waren verschillende “plechtigheden” mogelijk. Pastoor Jules Wtberghe schreef bij de overlijdensakte telkens de “dienst” waarmee de overledene begraven werd. Zo maakte hij onderscheid in stijgende volgorde:

- cum missa cantate
- cum exequiis 3æ classis
- cum exequiis 2æ classis
- cum exequiis 1æ classis

Bij heel wat akten werd dit niet ingevuld. Mogen we daaruit besluiten dat er nog een “lagere” dienst was met enkel een gelezen mis?

Met welke dienst de begrafenis plaatshad, hing af van de laatste wil van de overledene en/of de nabestaanden die min of meer luister bij de plechtigheid wilden, maar dan ook in verhouding dienden te betalen.

In het “Liber Memorialis Parochiæ Zedelghem” betreffende de jaren 1878 tot 1893 vonden we een dubbelzijdig beschreven blaadje (21,5 x 13,5 cm). Daarop staan alle voorzieningen die de koster moest treffen voor alle diensten onder het jaar, netjes uitgeschreven. Het laatste artikel (= art. 14) betreft de begrafenissen:

Nl In Hooge diensten. Uithalen en megaen naer het Kerkhof en koorkap^o voor den Celebrant en tuniëken voor de assistenten. Item in al het overige.

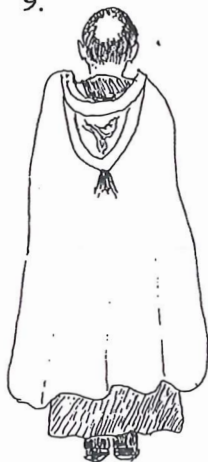
- N2 *In de middeldiensten uithalen en megaen naer het kerkhof en koorkap voor den celebrant, maer zonder tunieken voor den assistent. De Missedieners in zwarte soutane⁹.*
- N3 *In kleine diensten uithalen en megaen naer het kerkhof zonder koorkap voor den celebrant en zonder tunieke voor den assistent.*
- N4 *In enkele begravingen met gezongene Mis. Uithalen door de celebrant alleen, en zonder koorkap, maer het lijk naer het kerkhof vergezeld door celebrant en assistent.*
- N5 *Als de mis alleen betaeld wordt en het convoy niet, de celebrant vergezelt het lijk zonder assistent in het gaen naer het kerkhof. De missedieners in N° 4 en zijn in blauwe soutanen.*
- N6 *In solemnele Kinderbegravingen, uithalen en medegaen naer het kerkhof in witte koorkap voor den celebrant en tunieke voor den assistent - het lijkje op schragen geplaeft. De missedieners in zwarte soutanen en surplis⁹.*
- N7 *In al andere kinderbegravingen de missedienders in zwarte soutanen zonder surplis.*

Met die aanwijzingen voor de begrafenisdiensten besluiten we dit eerder droevig artikel. In de voorgaande eeuw was er veel leed. Soms vragen wij ons af hoe de 19de-eeuwse mens het allemaal overleefde: werkloosheid, armoede, ontbering, ziekte, dood. De weinige vreugde die het leven ^{men} ~~ze~~ bood lag wel heel dichtbij een maar al te dikwijls mateloos verdriet. Soms spreekt men van "de goede oude tijd". Uit deze bladzijden blijkt dat die uitspraak wel meer dan een ietsje overdreven is.

Br. Victor Deceuninck

Noten:

1. RONSE F., *Zedelgem - Veldegem, Beschrijving en Geschiedenis*, Zedelgem, 1934, p. 267.
2. POLLET J., *Parochie St.-Elooi, Zedelgem - De Leeuw 1938-1988*, Zedelgem, 1988.
3. Zie: POLLET J., *Kosters te Zedelgem (1614-1804)*, in *Zilleghem*, 5de jg., 1984, p. 15-16.
4. Daar de studie slechts gaat over de overlijdens in de 19de eeuw, werden hier enkel de akten tot eind december 1900 geteld.
5. RONSE F., o.c., p. 196-197.
6. Disch: oude benaming voor wat na de Franse Revolutie "Bureel van Weldadigheid" genaamd werd, later omgevormd tot "Commissie van Openbare Onderstand (C.O.O.) en in onze tijd O.C.M.W. werd. De naam 'Dis(ch)' hield echter in de volksmond stand tot ver in de jaren 1900.
7. RONSE F., o.c. p. 265. Ronse telde wellicht de *begravenissen* per jaar, waar wij rekenden met de datum van *overlijden*. Vandaar het lichte verschil in de getallen.
8. RONSE F., o.c. p. 266.
- 9.

KOORKAP

SOUTANE

TUNIEK

SUPERPLIE

VUURLEPELS EN BLAASPIJPEN

Roland Decock

In de loop van zo ongeveer dertig jaar heb ik tal van oud haardgerief verzameld. Naast het smeedijzeren haardrekje, de haal (zaaghaal en kettinghaal), de grape, de bedruiplepel, de paproer, de pook, de vuurtang, de askrabber, de vuurbokken, de treeften, de panijzers, de vleesroosters, de koude hand, de blus- of doofpot, allerhande kookketels, bedruijschotels en visketels, heb ik nog enkele antieke smeedijzeren vuurlepels, enkele ijzeren blaaspijpen en een enig mooi elegant blaasbalgje.

Het was vroeger een hele kunst vuur te ontsteken. De vrouw des huizes zorgde voor vuur. 's Avonds werd dan de resterende haardas toegedekt, met de bedoeling 's morgens nog wat gloeiende houtskooltjes terug te vinden. Met de blaasbalg of de blaaspijp kon men dan het vuur opnieuw aanwakkeren en er dus letterlijk weer vuur en dus leven in blazen. Dr. J. Weyns citeert uit boedellijsten: "*blaesbalch, blaesbalck, blaespijpe, blasenbalch, blaespijpen,...*" en "*Daar smeuld een vuurtje, geef wat lucht, Zo baart het u zijn schoone vrucht...*". De blaasbalg zou eerder in gebruik geweest zijn dan de blaaspijp. Het "Livre des Mestiers" vermeldt in ca. 1370 de blaaspijp nog niet! De blaaspijp heeft aan de onderkant een uitstaand voetje in de vorm van twee tenen of een soort gaffeltje. Bovenaan bezit de blaaspijp een haakvormig oor...

Het gaffelvoetje moest voorkomen dat de pijp in de as verstopt raakte. Deze blaaspijp werd meestal door de plaatselijke dorpsmid gesmeed, maar men gebruikte ook soms een oude geweerloop. Was het haardvuur 's morgens toch volledig uitgedoofd, dan had

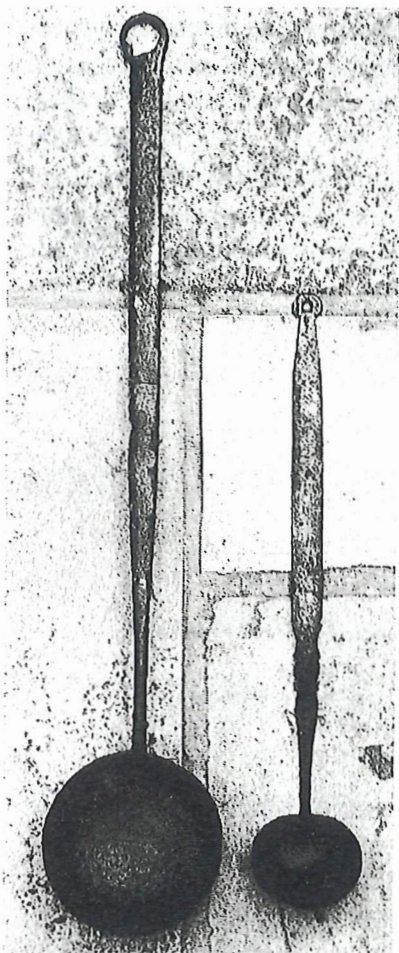
BLAASPIJPEN

Van links naar rechts:

1. Smeedijzer, volledig intact gebleven, Vlaanderen - Zwevezele, 18-19de eeuw (l = 85 cm).
2. Oude geweerloop met ingesmeed oorgedeelte (half afgebroken), ook de gaffelpootjes zijn afgebroken, 18de eeuw, Vlaanderen (l = 60 cm).
3. Smeedijzer, gaffelpootjes afgebroken, Vlaanderen, Zedelgem (l = 82 cm) (1)
4. Oude geweerloop, gaffelvoetje afgebroken, Vlaanderen - Ruddervoorde, 18de - 19de eeuw (l = 67 cm)
5. Oude geweerloop, gaffelvoetje afgebroken, Vlaanderen - Waardamme, 18de - 19de eeuw (l = 76 cm)

men pech! Men nam dan zijn toevlucht tot de burens. men ging vuur lenen met een vuurlepel of meestal nog gewoon met een "kloef". Men schepte enkele gloeiende houtskooltjes in de vuurlepel en droeg die dan zo vlug mogelijk naar de eigen haard. Deze smeedijzeren vuurlepels waren meestal sierlijke gebruiks-

voorwerpen. Zij worden dikwijls verward met de asschop.

VUURLEPELS

Van links naar rechts:

1. Smeedijzer, mooie uitgeklopte lepelbak, lepelstaart ingezet met een "rattestaart", lepelstaart van rond naar plat uitlopend, mooi uitgesmeed ophangoog, lichte slagsiermotieven op het platte lepelstaartgedeelte.

Lengte = 68 cm

lepelbakdiameter = 12,5 cm

lepelstaartbreedte = 2,5 cm

de min. lepelstaartbreedte = 1,0 cm.

Vlaanderen: 17de (?) - 18de eeuw.

2. Zeer mooi smeedijzeren vuurlepelkje, uitgeklopt lepelbakje, lepelstaart plat gesmeed en eindigend op een doorboord ophangoogje, uitgevijlde randsiermotiefjes op de lepelstaart, lepelbak met een soort "pijlstaartje" warm ingesmeed aan de lepelstaart.

lengte = 45 cm

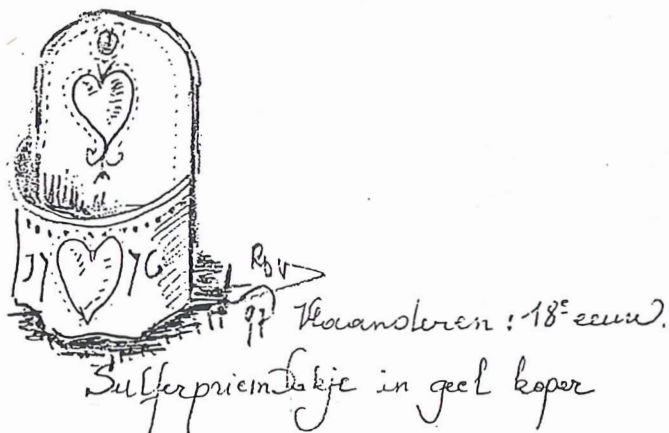
diameter lepelbak = 7,7 cm.

Vlaanderen - Frankrijk (?)

Dr. Weyns citeert enkele namen uit boedellijsten: "*een iser lepel, ijssere lepel, vierschepken, vuerschepper,...*"

Indien toch vuur gemaakt moest worden, beschikte men tot

halverwege de 19de eeuw over een tondeldoos of vonkpot. In een geelkoperen doosje (soms ook het onderste gedeelte van een blaker) zat een stukje staal, pyriet (vuursteen) en een stukje tondel (gedroogde tondelzwam). De vuurslag bestond uit een vuurkei en het slagstaal. Door de vuursteen langs het staal te schrapen ontstonden er gensters of vonken die de licht ontvlambare gedroogde tondelzwam tot ontbranding brachten. Om dan het haardvuur zelf te ontsteken nam men zijn toevlucht tot lange zwavelstokjes, die in bundeltjes aangekocht werden. Zwavelstokjes

waren in zwavel gedoopte stokjes die stokjes een vaste plaats aan de haardwang hadden. Men stak ze meestal in een oude "kloef" of klomp. Soms was er een zwavelstokbakje in huis. Het was gemaakt van koper en dikwijls mooi versierd in een soort "dinanderie". Na de uitvinding van de lucifer door een Londense apotheker, verdwenen tegen het midden van de 19de eeuw, de tondeldoos en de zwavelstokjes. Op dat ogenblik, dus in de tweede helft van de 19de eeuw, deed ook de Leuvense stoof of plattebuiskachel zijn intrede in de boerenhuizen en in de volkswoningen.

Indien U nog antiek haardgerief uit vorige eeuwen hebt, werp het niet in het verdomhoekje of vertrouw het niet toe aan het containerpark, maar poets het op en geef het zijn oorspronkelijke plaats aan de haard terug.

Roland Decock
Kon. Albertstraat 122
8210 Veldegem

Noot:

- (1) Mondelinge overlevering bij dit stuk door de 93-jarige MAGDALENA DECLOEDT in 1984: Deze blaaspijp was een familiestukje van Alfons Caelenberghe (+) en Magdalena Decloedt (+) uit Veldegem. Deze blaaspijp werd in de 19de eeuw in Zedelgem gemaakt door de toenmalige dorpssmid. Dit erfstukje komt van de grootouders van Alfons. - Ikzelf heb het als geschenk gekregen van Magdalena.

Bibliografie:

WEYNS J., *Volkshuisraad in Vlaanderen*, hoofdstuk 1: Haardgerief, blz. 70-72.
WEYNS J., *Bokrijk, Tuin van de Vlaamse Volkskultuur*, Vlaamse Pockets, 1961, nr 23, Vuur maken.
BRAUN Karel en ZWART Arie, *Elseviers Boerenantiekboek*, 1982, blz. 100-101.

Corrigenda:

Dat ons tijdschrift met meer dan oppervlakkige aandacht gelezen wordt, bewijzen de terechte opmerkingen die door een alerte lezer gemaakt werden i.v.m. enkele verwoordingen in ons artikel over "Guido Gezelle en zijn Loppemse relaties" (Zillegem, 1998, 4). In bewust artikel vervang je op...

p. 124:

"*Marie de Potter (niet van)*" door: "*Marie de Potter (zuster van)*"

"*het huidige Groeningemuseum*" door: "*Dijver 10-11*"

"*Cathérine Maroucx...*" door: "*Marie-Cathérine...*"

p. 125:

"*Maria (01.06.1848/07.10.1825)*" door: "*Maria (01.06.1848/07.10.1925)*"

"*Savina (25-03-1850/17.02.1951)*" door:

"*Savina (25.03.1850/17.02.1921)*"

"*wordt niet herkozen*" door: "*wordt niet herbenoemd*"

p. 126:

"*Uit: Mgr van Caloen, Lettres intimes...*" door: "*Uit: Het Kasteel van Loppem, Thill, Brussel, 1982*".

p. 127: "*Caloen op 19 oktober 1864*" door: "*Caloen op 20 oktober 1864*".

Voortaan zullen wij ons bezinnen voor wij beginnen en met Gezelle bedenken: "Haaste heeft menig man onteerd".

Bertrand Denys.